

გლობალური ეკონომიკის რეცესია და საქართველოს პოსტვირუსული განვითარება

თეიმურაზ შენგელია

პროფესორი

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის

სახელმწიფო უნივერსიტეტი

shengelia.temur@gmail.com

კორონავირუსის გავრცელება ხასიათდება ეკონომიკური შოკებით, რაც არსებით ზეგავლენას ახდენს მსოფლიო ქვეყნების ეკონომიკურ ზრდაზე: მცირდება საერთაშორისო ვაჭრობა, იზღუდება შრომის ბაზარი, საფუძველი ერყევა სახელმწიფო ფინანსებსა და ფულად სისტემას, იცვლება ადამიანების ქცევა, რაც ზეგავლენას ახდენს მოხმარების სტრუქტურაზე.

არსებობს პირდაპირი კორელაცია კორონავირუსის მსოფლიო მასშტაბით გავრცელებასა და ქვეყნების ეკონომიკურ ზრდას შორის. ამ პირობებში საქართველოს წინაშე დგას ორი ძირითადი ამოცანა: პირველი - ვირუსის ლოკალიზება და მეორე - ქვეყნის ეკონომიკური სისტემის რაციონალური მართვა. ემპირიული გამოცდილება ცხადჰყოფს, რომ კორონავირუსის სამედიცინო შედეგები დაძლევადა, ხანგრძლივია ეკონომი-

კის რეანიმაციის პროცესი, რომელიც აისახება მსოფლიოს მოსახლეობის პოსტვირუსულ ყოფაზე.

იმისთვის, რომ დავადგინოთ კორონავირუსის შესაძლო ზეგავლენა საქართველოს და მსოფლიო ეკონომიკურ სისტემაზე, აუცილებელია გავანალიზოთ მისი წარმოშობის მიზეზები, გავრცელების პერსპექტივა და, შესაბამისად, დავადგინოთ ის პირდაპირი კავშირი, რომელიც არსებობს მისი გავრცელების სიჩქარესა და ქვეყნების ეკონომიკურ ვარდნას შორის.

მეცნიერების მიერ დადგენილია, რომ დედამიწაზე არსებობს 800 ათასამდე ვირუსი, რაც არსებით ზეგავლენას ახდენს სოციალურ ყოფაზე. დედამიწის მოსახლეობა ბოლო 40 წლის განმავლობაში დაახლოებით სამოცდაათი საშობი ვირუსით დაავადდა, ანუ ამ ფაქტორით გამოწვეული პოტენციური საფრთხე მუდმივად არსებობს. უკანასკნელ ათწლეულში ჩინეთში დაფიქსირდა კორონავირუსის გავრცელების მეორე შემთხვევა. კვლევებმა აჩვენა, რომ ისეთი ვირუსები, როგორიცაა: SARS-CoV და MERS-CoV ადამიანს გადაეცა ცხოველებისგან. კორონავირუსი (COVID-19) დაავადებულთა 3%-ში იწვევს სიკვდილიანობას; 2002 წელს გავრცელებული „SARS-ისა“ და 2012 წელს „MERS“ კორონავირუსით დაავადების შემთხვევებში სიკვდილიანობა აღწევდა 35-40%-ს. ამასთან, (COVID-19) კორონავირუსს ახასიათებს ადამიანების სწრაფი დაინფიცირება. ცხადია, რომ ანტივირუსის არარსებობის პირობებში კორონავირუსისაგან დაცვის ეფექტიანი საშუალებები კარანტინში ყოფნა და სოციალური დისტანციის დაცვაა. ამასთან, თანამედროვე გლობალურ ეკონომიკაში შეუძლებელია ადამიანები ხანგრძლივი დროით ვამყოფოთ კარანტინში, რადგანაც თვითგადარჩენის ინსტინქტით მათ მაინც მოუხდებათ ეკონომიკური საქმიანობა, წინააღმდეგ შემთხვევაში უკიდურესად გამწვავდება ეკონომიკური და სოციალური პრობლემები. ხანგრძლივი დროით ბიზნესსაქმიანობის დაპაუზებას ნებისმიერი სახელმწიფოსთვის მოჰყვება ფატალური ეკონომიკური შედეგები.

2020 წლის 11 მარტს მსოფლიოს ჯანდაცვის ორგანიზაციამ კორონავირუსის ეპიდემია გამოაცხადა პანდემიად. ამ პირობებში მნიშვნელოვანი იყო მსოფლიო ეკონომიკური პროცესების პროგნოზული სცენარების შემუშავება. კორონავირუსის მსოფლიო ეკონომიკაზე ზეგავლენა ხასიათდება ნეგატიური ეკონომიკური შედეგებით, როლებიც არსებით ზეგავლენას ახდენენ ეკონომიკური სისტემის განვითარებაზე:

- მცირდება საერთაშორისო ვაჭრობა;
- იზღუდება შრომის ბაზარი;
- საფუძველი ერყევა სახელმწიფო ფინანსებსა და ფულად სისტემას;
- იცვლება ადამიანების ქცევა, რაც ზეგავლენას ახდენს მოხმარების სტრუქტურაზე.

ამ რეალობის გათვალისწინებით, უმსხვილესმა საფინანსო სააგენტომ – Bloomberg-მა წარმოადგინა ეკონომიკის განვითარების მისეული ხედვა, რომელიც ეფუძნება სამ პროგნოზულ სცენარს:

ოპტიმისტური სცენარის მიხედვით, ეპიდემიის შედეგად დაზარალებოდა მხოლოდ ჩინეთი. აღნიშნული პროგნოზი ეფუძნებოდა ვარაუდს, რომლის მიხედვითაც მოქალაქეების გადაადგილების შეზღუდვისა და სოციალური დისტანციის დაცვის შედეგად, ქვეყანაში ვირუსის გავრცელების მეორე ტალღა ლოკალიზებული უნდა ყოფილიყო. ჩინეთის ეკონომიკური ზრდა, ამ მოდელით წელიწადში 1%-ზე ნაკლებს შეადგენდა. ცხადია, რომ ეს სცენარი არარეალისტური აღმოჩნდა, რადგან ჩინეთის გარდა მსოფლიოში დამატებით ოთხი პანდემიის კერა გაჩნდა:

- აღმოსავლეთ აზიაში, სადაც ცენტრს სამხრეთ კორეა წარმოადგენს;
- ახლო აღმოსავლეთში – ცენტრით ირანი;
- ევროპაში – ცენტრით იტალია-ესპანეთი;
- რუსეთსა და უდიდესი – აშშ-ში.

ეპიდემია და ბრძოლა მის წინააღმდეგ, ჩინეთის კომუნისტური პარტიის დაუდევრობის გამო, მის საზღვრებს გარეთ სწრაფად გავრცელდა. დღეს უკვე შეუძლებელია პანდემიის არეალის ზუსტი პროგნოზირება, მაგრამ ცხადია, რომ ეკონომიკური შედეგები უმძიმესი იქნება. ევროპისა და აზიის უმსხვილესმა გადამზიდავმა კომპანიებმა, კორონავირუსის გამო შეაჩერეს საქმიანობა, დაიხურება მსხვილი საწარმოები, უმძიმეს მდგომარეობაში აღმოჩნდა მომსახურების სფერო და ტურიზმის სექტორი, რაც ნეგატიურად აისახა მსოფლიო ქვეყნების განვითარებაზე. ამიტომ, ევროპამ უკვე 2020 წლის აპრილის მეორე ნახევარიდან დაიწყო ეკონომიკის ნაწილობრივი რეანიმაციის პროცესი:

ჩეხეთმა 20 აპრილიდან გახსნა აგრარული ბაზრები, ავტოდილერების მაღაზიები, საქორწილო ცენტრები. 27 აპრილიდან 200კვ. მ-ზე განთავსებული ბიზნესი, 11 მაისიდან ავტოსკოლები, ფიტნესები, დაწყებითი სკოლები. 25 მაისიდან რესტორნები, სილამაზის სალონები, მუზეუმები, 8 ივნისიდან სავაჭრო ცენტრები, რესტორნები, თეატრები, საშუალო სკოლის და უნივერსიტეტების გამოსაშვები გამოცდები.

შვეიცარიაში 11 მაისიდან გაიხსნა დაწყებითი სკოლები, ბაზრები. 14 აპრილიდან 400 კვ.მ-ზე ნაკლები ფართობის მაღაზიები. 11 მაისიდან დაწყებითი სკოლები.

ავსტრიაში 14 აპრილიდან გაიხსნა 400 კვ.მ ფართობზე ნაკლები მაღაზიები, 1 მაისიდან სავაჭრო ცენტრები, დიდი მაღაზიები, სილამაზის სალონები.

გერმანიაში 20 აპრილიდან გაიხსნა 800 კვ.მ ნაკლები ფართობის მაღაზიები, ავტოშოურუმები. 4 მაისიდან სკოლები, გალერეები მუზეუმები, სილამაზის სალონები.

ზომიერი პროგნოზი ეფუძნებოდა ვარაუდს, რომ ჩრდილოეთ ნახევარსფეროში ეპიდემიას ექნება სეზონური ხასიათი, ანუ ის თავისთავად გაივლის დათბობის დაწყებისთანავე, რაც დღეს უკვე არარეალურია. პერსპექტივაში კორონავირუსმა შესაძლოა განაგრძოს გავრცელება ისეთ თბილ რეგიონებში, როგორიცაა ინდოეთი და აფრიკა, რისი პირველი ნიშნებიც გამოჩნდა. ცხადია ისიც, რომ ყველა სახელმწიფოში არ არსებობს მედიცინის განვითარებული სისტემა. სუსტი მედიცინის მქონე ქვეყნებში ეპიდემიის შედეგები უფრო მძიმეა, ვიდრე ძლიერში. გარდა ამისა, განვითარებული დემოკრატიული სახელმწიფოების მოქალაქეები მზად არ აღმოჩნდნენ პანდემიის გამო მარტივად მიეღოთ ადმინისტრაციული შეზღუდვები, რადგან ამ პროცესს თან ახლავს ცხოვრების წესის მნიშვნელოვანი ცვლილება. ჩინელებისგან განსხვავებით, ევროპელებისა და ამერიკელებისთვის მნიშვნელოვანია სამოქალაქო თავისუფლება (ამ მიზეზით, აშშ-ი, იტალიაში, ესპანეთში, საფრანგეთში, დიდ ბრიტანეთსა და ევროპის სხვა სახელმწიფოებში ვირუსმა დაიწყო ფართო გავრცელება, გახდა პანდემიის გავრცელების მიზეზი), რამაც ამ ქვეყნებში გამოიწვია მოთხოვნის უფრო ღრმა კრიზისი. ჩინეთში ეს პროცესი შედარებით მარტივად მოითოკა მკაცრი ადმინისტრაციული შეზღუდვების დაწესების გამო, ხოლო პანდემიური ილუზიების მქონე რუსეთში, რომელიც ეწეოდა ევროპის ქვეყნების დახმარების ფსევდოპოლიტიკას და საკუთარი ძლევამოსილების დემონსტრირებას, კორონავირუსმა აპრილის ბოლოს ფართო გავრცელება დაიწყო.

კორონავირუსის პირობებში გაუგებარია რამდენად სწრაფად აღდგება საერთაშორისო ტრანსპორტი. საერთაშორისო ავიაკომპანიები და სამოგზაურო სააგენტოები იძულებულნი არიან გამოტოვონ თავიანთი ბიზნესის ზაფხულის პიკი. ამის გამო, 2020 წლის ბოლოს ისინი სერიოზული კრიზისის წინაშე აღმოჩნდნენ. პანდემია იწვევს გლობალური ფინანსების დისბალანსს. როგორც უმსხვილესი საინვესტიციო ბანკი Morgan Stanley პროგნოზირებდა, 2020 წლის აპრილის დასაწყისიდან განვითარებული ქვეყნების ცენტრალური ბანკებმა, რომლებიც ცდილობენ ეკონომიკის მხარდაჭერას, საპროცენტო განაკვეთები მინიმუმამდე შეამცირეს, რაც აღემატება 2008-2009 წლების კრიზისის დროს ლიბერალური მონეტარული პოლიტიკის ანალოგიურ მაჩვენებლებს. ამან გამოიწვია ფულის გაიაფება. ეს პროცესი კიდევ უფრო გაღრმავდა იმ ქვეყნებში, სადაც მთავრობები ახორციელებენ ფისკალური სტიმულირების პოლიტიკას. ასეთი ეკონომიკური პოლიტიკა იწვევს ინფლაციის ზრდას, უფრო სწორად წარმოიშობა „სტაგფლაცია“ - სტაგნაციის და მაღალი ინფლაციის ნაზავი, რომელიც განვითარებულ ქვეყნებს არ ჰქონია 1980-იანი წლებიდან. 2020 წლის ბოლოს გლობალური ეკონომიკის ზრდა 1-2%-ით შემცირდება. პანდემიის მოთოვვის შედეგად, ეკონომიკის გამოცოცხლება დაიწყება 2020 წლის მესამე კვარტალში [3].

მოვლენების განვითარება ცუდი სცენარით პროგნოზირებისას ეკონომისტები ვარაუდობენ, რომ კატასტროფა საშუალო სცენარივით გამოიყურება, მაგრამ დროის მიხედვით ის გაგრძელდება 2020 წლის ბოლომდე, ანუ მთელი წლის განმავლობაში. ამავე დროს, მსოფლიოში შეიქმნება ეპიდემიის ახალი დამოუკიდებელი კერები. ამ სცენარისთვის, კორონავირუსის გავრცელება არასებონურია, ანუ ჩრდილოეთ ნახევარსფეროში ეს პროცესი გაგრძელდება ზაფხულშიც.

გლობალურ ეკონომიკაში კორონავირუსის გავრცელებაზე დაფუძნებული ეკონომიკის სცენარები აჩვენებს, რომ მსოფლიოში მოხდება რეცესია, ანუ გლობალური ეკონომიკა არ გაიზრდება მინიმუმ წლის ბოლომდე. ეკონომიკური თანამშრომლობისა და განვითარების ორგანიზაციამ, თავის მოხსენებაში: „კორონავირუსი. გლობალურ ეკონომიკას საფრთხე ემუქრება“, წარმოადგინა „დომინოს დაცემის“ სცენარი, რომლის მიხედვით, ეკონომიკური ზარალის პიკი წლის ბოლოს გამომჟღავნდება. ამჟამად ზარალს ძირითადად იწვევს მხოლოდ მოთხოვნის შემცირება, მაგრამ მალე მას დაემატა საფონდო, სანედლეულო და საინვესტიციო ბირჟების ღრმა კრიზისი. ბლუმბერგის მიხედვით ნავარაუდევია მსოფლიო ეკონომიკის მინიმალური - 0.5-1%-იანი ზრდა. გლობალური ეკონომიკის ზარალი მხოლოდ 2020 წელს დაახლოებით 2,7 ტრილიონ დოლარამდე გაიზრდება, რაც 2008-2009 წლის დიდი რეცესიის შედეგად გამოწვეული ეკონომიკური ზარალის ტოლფასია. ამ პერიოდში, კრიზისის პირველ ექვს თვეში, მსოფლიო ეკონომიკას ორი ტრილიონი დააკლდა.

გლობალური ეკონომიკის რეალურ სექტორში საერთო პრობლემების მოკლევადიან პერიოდში მოგვარება შეუძლებელია რამდენიმე მიზეზით:

1. ჯერ კიდევ, 2019 წლის დეკემბერში, ევროზონის ინდუსტრიული წარმოება 2%-ით დაეცა (გერმანიაში 3.5%-ით), იაპონიის მშპ მკვეთრად შემცირდა მეოთხე კვარტალში 6.3% -ით, ხოლო ჩინეთში ზრდა ასევე მნიშვნელოვნად შენედა წლის ბოლოს. უმსხვილეს ეკონომიკებში რეალური რეცესია დაიწყო კორონავირუსის გავრცელებამდე.

2. ცენტრალური ბანკები დეფოლტის აცილების მიზნით ცდილობენ ბაზრების შევსებას ფულის საშუალებით, მაგრამ დიდხანს გაგრძელდება თუ არა ეს ეფექტი გაუგებარია, რაც უფრო დაბალია განაკვეთები, მით უფრო რთულია ეკონომიკის რეალური სექტორის სტიმულირება.

3. იმის დასადგენად, თუ რამდენად შეძლებს სამყარო ვირუსთან ბრძოლას, კიდევ რამდენიმე თვე დაგვჭირდება. ამ პერიოდის განმავლობაში, ინვესტორები საფონდო ბირჟებზე და განვითარებად ქვეყნებში არ დააბანდებენ სარისკო აქტივებს.

პანდემიასთან დაკავშირებული გაურკვევლობის დონე რეკორდულ ნიშნულს აღწევს, რაც შეუძლებელს ხდის მსოფლიო ეკონომიკის პროგნოზირებას. ბოლომდე გაუგებარია ვირუსის გავრცელების დონე და მამ-

ტაბები, ბუნდოვანია სამკურნალო პრეპარატებისა და ვაქცინის შექმნის პერსპექტივა.

პანდემიის პირობებში საქართველოში ეკონომიკური ზრდის რამოდენიმე სცენარი არსებობს. ყურადღებას იქცევს ორგანიზაცია PMCG-ს მიერ დადგენილი პროგნოზი, რომელშიც ოპტიმისტური სცენარის მიხედვით, საქართველოში ეკონომიკური აქტივობა შეჩერდება 2.5 თვით, ხოლო შემდეგ სამ თვეში ნაწილობრივ განახლდება 2020 წლის ივნისიდან, ხოლო სრულად – სექტემბრიდან.

ნაკლებად პესიმისტური სცენარის მიხედვით ეკონომიკური აქტივობა შეჩერდება 4 თვით, შემდგომი სამი თვით ნაწილობრივ განახლდება 2020 წლის ივლისის შუა რიცხვებიდან, ხოლო სრულად – ოქტომბრის შუა რიცხვებიდან.

ძალიან პესიმისტური სცენარის მიხედვით ეკონომიკური აქტივობა შეჩერდება 6 თვით, ხოლო შემდგომი სამი თვით ნაწილობრივ განახლდება 2020 წლის სექტემბრის შუა რიცხვებიდან, ხოლო სრულად დეკემბრის შუა რიცხვებიდან. აქვე გასათვალისწინებელია ვირუსის გავრცელების მეორე ტალღა. ამ სცენარების გათვალისწინებით დადგენილია საქართველოს ეკონომიკური ზრდის მაჩვენებლები. ოპტიმისტურის შემთხვევაში - 4.3%; ნაკლებად პესიმისტურისთვის - 8%; ძალიან პესიმისტურისთვის -12.9%.

საქართველოს, როგორც მცირე ეკონომიკის ქვეყანაზე – კორონავირუსის ზეგავლენა არსებითია. მნიშვნელოვნად შემცირდა იმპორტი ჩინეთიდან, აშშ-იდან და ევროკავშირის ქვეყნებიდან (საქართველო არის იმპორტმომხმარებელი ქვეყანა, ანუ ქვეყნის ეკონომიკას ადგილობრივი წარმოება მინიმალურად ვერ აკმაყოფილებს, რის გამოც ის ხასიათდება ქრონიკული სავაჭრო დისბალანსით). ასეთ პირობებში ცხადია, რომ შემცირდა ქვეყნის ექსპორტის მაჩვენებელი (წარმოების დაპაუზების გამო), ფულადი გზავნილები (შრომითი მიგრანტების რეპატრიაციის გამო). კორონავირუსი მძიმედ აისახება უცხოურ ინვესტიციებზე, რაც იწვევს ლარის კურსის მნიშვნელოვან ვარდნას, მის გაუფასურებას. ეკონომიკური ზრდის საპროგნოზო მაჩვენებლები ქვეყანაში არსებითად შემცირდა (ევროპის რეკონსტრუქციისა და განვითარების ბანკის (EBRD) გათვლებით საქართველოს 2020 წლის ეკონომიკური ზრდის პროგნოზი 5.5%-ს შეადგენს, სომხეთის – 3.5-ს, ხოლო აზერბაიჯანის – 5%-ია. საქართველოს მთავრობის პროგნოზით, ეკონომიკური ზრდა მინუს 4%) იქნება. უმუშევრობის დონემ მიაღწია პიკს, კატასტროფულად გაიზარდა ქვეყნის საგარეო ვალი (2020 წლის აპრილის მონაცემებით 18 მილიარდ 222 მილიონი ლარი), რაც ნეგატიურად აისახა ქვეყნის ეკონომიკის დაცემასა და საბოლოოდ მის კრიზისში. საქართველოს ეკონომიკაში პოსტკორონავირუსის შედეგების დაძლევის სულ მცირე 2-3 წელი დასჭირდება.

2020 წლის 24 აპრილს საქართველოს მთავრობამ წარმოადგინა ანტიკრიზისული გეგმა, რომელიც მიზნად ისახავს უცხოელი დონორებისა და პარტნიორებისგან მიღებული 3,5 მლრდ ლარის ქვეყნის ეკონომიკურ და სოციალურ საჭიროებებზე გადანაწილებას. ბიზნესის მხარდაჭერისთვის 2 მლრდ 110 მლნ ლარი გამოიყო, ხოლო მოსახლეობის სოციალურ საჭიროებებს 1 მლრდ 35 მლნ ლარი უნდა მოხმარდეს.

ანტიკრიზისულ გეგმაში გვხვდება ფაქტოლოგიურ-სტატისტიკური ცდომილებები, რაც თვალსაჩინოა თვითდასაქმებულთა შემთხვევაში. მათთვის განკუთვნილი სოციალური დახმარების პაკეტი 250000 ადამიანზე ვრცელდება, მაშინ, როდესაც ქვეყანაში თვითდასაქმებულთა რაოდენობა თითქმის 800000 ადამიანია. თვითდასაქმებული ადამიანებისათვის განკუთვნილი ერთჯერადი 300 – ლარიანი დახმარების მოცულობა მინიმალურია. დაქირავებით დასაქმებულებისთვის 6 თვის განმავლობაში ყოველთვიური 200 – ლარიანი თანხა არასწორი მეთოდოლოგიით არის დადგენილი და არ შეესაბამა საერთაშორისო პრაქტიკას. გეგმა ითვალისწინებს თვიურ 200 ლარს „უხელფასო შვებულებაში მყოფი დაქირავებით დასაქმებულ პირთათვის“, „დაქირავებით დასაქმებული პირების უხელფასო შვებულებაში“ გაშვება საქართველოს შრომის კოდექსით არ არის გათვალისწინებული.

კერძო სექტორის დახმარება, სახელმწიფოს შეეძლო მის ხელთ არსებული ფინანსური და საგადასახადო ბერკეტების შემსუბუქებით. მსოფლიოში აპრობირებული ეს პრაქტიკა სამთავრობო გეგმაში სრულად არ არის ამოქმედებული.

გათვალისწინებულია 600 – ლარიანი დახმარება 65000-დან 100000-მდე სოციალური სარეიტინგო ქულის მქონე ოჯახებისთვის. კორონავირუსის შედეგად, 65000-მდე ქულის მქონე ოჯახების მატერიალური მდგომარეობაც მნიშვნელოვნად გაუარესდა. ამასთან, ანტიკრიზისულ გეგმაში მათთვის შემწეობა არ არის გათვალისწინებული.

პარადოქსია ის, რომ სამთავრობო გეგმაში არაფერია ნათქვამი უსახლკაროთა შესახებ. აგრეთვე ის ეხება შეზღუდული შესაძლებლობის მქონე პირთა მხოლოდ გარკვეულ კატეგორიებს (მკვეთრად გამოხატული შეზღუდული შესაძლებლობის მქონე პირები და შეზღუდული შესაძლებლობის მქონე ბავშვები) და მასში არაფერია ნათქვამი შშპ-ს სხვა ჯგუფებზე.

ანტიკრიზისული გეგმა არ ითვალისწინებს იმ ოჯახების მხარდაჭერას, რომლებიც დამოკიდებულნი იყვნენ უცხოურ გადმორიცხვებზე, ხოლო პანდემიის პირობებში შემოსავლის გარეშე დარჩნენ.

გეგმაში არაფერი თქმულა არც მიკროსაფინანსო ორგანიზაციების დაზარალებული მოქალაქეების შესახებ, უცნობია, რა დოკუმენტაციით და პროცედურების გავლით შეძლებენ არაფორმალურ სექტორში დასაქმებულები ანტიკრიზისულ სოციალურ პროგრამებში მოხვედრას.

ანტიკრიზისული გეგმა დიდწილად დამოკიდებულია საერთაშორისო ფინანსური ინსტიტუტების, აშშ-ის, ევროკავშირის ფინანსურ დახმარებაზე. საზოგადოებას აქვს უფლება იცოდეს, თუ მობილიზებული თანხების რა ნაწილია დამატებითი საგარეო ვალი, რომელიც მომავალში საბიუჯეტო სახსრებით დაიფარება. საქართველოს მთავრობამ უნდა განმარტოს, როგორ გადანაწილდება ის დამატებითი ფისკალური ტვირთი, რომელიც ანტიკრიზისული გეგმის დასაფინანსებლად შეიქმნა.

ანტიკრიზისული გეგმა ძირითადად ეხება კრიზისულ და არ მოიცავს პოსტკრიზისულ პერიოდს, ამიტომ, უმნიშვნელოვანეს ამოცანად რჩება საქართველოს პოსტკრიზისული ეკონომიკის განვითარების მოდელის შემუშავებისა და მისი გეგმაზომიერი რეალიზაციის საკითხი.

ლიტერატურა:

- COVID-19-ის ზეგავლენა საქართველოს ეკონომიკაზე. ეკონომიკური მიმოხილვა და ინდიკატორები. PMSJ research გამოცემა 116. 24.04.2016
- Sifan Liu., Jozeph R. (2020) What the great Recession can tell us the COVID-19 small business crisis. <https://www.brookings.edu/topic/economic-development/>.
- **Кузнец Д. (2020)** Коронавирус все более опасен для мировой экономики. <https://meduza.io/feature/2020/03/12/koronavirus>
- Carlsson-Szlezak P., Reeves M., Swartz P. (2020) What Coronavirus Could Mean for the Global Economy. <https://hbr.org/2020/03/what-coronavirus-could-mean-for-the-global-economy>
- Edwards J.(2020) After coronavirus: Where the world economy will stand. <https://www.lowyinstitute.org/the-interpreter/after-coronavirus-where-world-economy>
- Koronavirus update: COVID-19 likely to cost economy \$1 trillion during 2020, says UN trade agency. 9 March 2020. <https://news.un.org/en/story/2020/03/1059011>
- Karunakar R., Sarkar S. (2020) Global economy already in recession on coronavirus devastation: Reuters poll MARCH 20, 2020. <https://www.reuters.com/article/us-health-coronavirus-global-economy>
- T.Shengelia (2017). The role of state regulation of investment in the Georgia business development. International business in the world economic system
- T.Shengelia, Kh.Berishvili (2014). Evaluation of the global position of Georgia and its role in the development of business. Georgian International Journal of Science, Technology and Medicine 6 (1), 57
- T.Shengelia, Y. Kozak (2020). FDI motivation effects on Host countries. World economy and international economic relations 3, 15-20
- Feuer W (2020). Coronavirus: The hit to the global economy will be worse than SARS. <https://www.cnn.com/2020/02/06/coronavirus-the-hit-to-the-global-economy-will-be-worse-than-sars.html>
- მსოფლიო ბანკის პროგნოზით COVID-19-ის გამო საქართველოში ეკონომიკური ზრდა მკვეთრად შენელებულია <https://imedinews.ge/ge/covid19/135919/msopliobankis-prognozit-covid19is-gamo-saqartveloshi-ekonomikuri-zrda>